

521

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. ŻURAWIA 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69

Telefon dyżurny: 21-34-34

ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telex: 816-436

BS/226/19/89

ŚWIAT INSTYTUCJI POLITYCZNYCH W ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ

Część II

Listopad 1989 r.

BS/226/19/89

ŚWIAT INSTYTUCJI POLITYCZNYCH
W ŚWIADOMOŚCI SPOŁECZNEJ

Część II

Warszawa, listopad 1989 r.

Opracowanie jest próbą odtworzenia obrazu instytucji politycznych w świadomości społecznej, przy czym bardziej interesuje na sam sposób oceny instytucji i organizacji, aniżeli stopień aprobaty ich działalności¹.

Przedstawimy obrazy instytucji politycznych, tak jak się one jawią samym respondentom, w trzech przełomowych momentach bieżącej historii, tj.: przed Okrągłym Stołem, po wyborach do Sejmu i Senatu, po sformowaniu rządu T. Mazowieckiego, a także obecny - z listopada '89².

1. Przed Okrągłym Stołem - styczeń 1989 r.

Instytucje zaangażowane w życie polityczne postrzegane są przez obywateli konfiguracywnie. Oceny formułowane wobec jednych są w wysokim stopniu zbieżne z ocenami wobec drugich. Jednocześnie aprobacie niektórych instytucji towarzyszy (współwystępująca z nią) dezaprobatą innych. Pytanie o stosunek do poszczególnych grup jest w istocie pytaniem o stosunek do całego układu instytucjonalnego. W tym sensie można mówić o istnieniu w opinii publicznej, mniej lub bardziej uświadamianego, obrazu układu politycznego.

Na rysunku 1 przedstawiono obraz układu politycznego w styczniu 1989 roku³. Dane te uzyskaliśmy dla 12 ocenianych instytucji: Rady Państwa, Sejmu, rządu, PZPR, ZSL, SD, MO, wojska, związków zawodowych⁴, telewizji, Kościoła, opozycji⁵.

¹ Por. raport pt. "Opinia publiczna o instytucjach i organizacjach społeczno-politycznych".

² Dane pochodzą z badań pt. "Aktualne wydarzenia" 12,13,14,15, realizowanych w styczniu, lipcu, wrześniu i listopadzie 1989 r. na ogólnopolskiej reprezentacji dorosłej ludności.

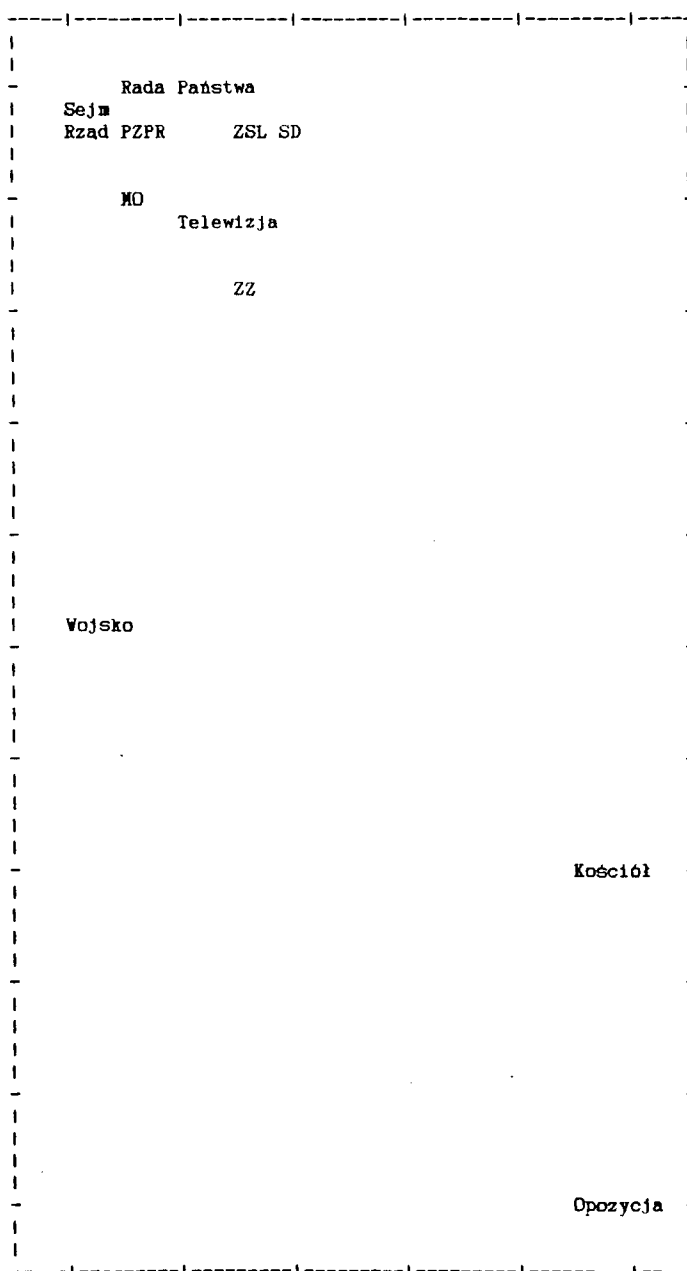
³ W opracowaniu posługujemy się metodą analizy czynnikowej. Technika ta pozwala badać podobieństwa i różnice dokonywanych ocen, przy czym umożliwia prezentację złożonego układu powiązań pomiędzy nimi w czytelnej, graficznej postaci.

^{4,5} Zwracamy uwagę na pewne ograniczenia interpretacyjne wynikające z braku wskaźników. W badaniu, o którym mowa, określano poziom aprobaty wobec związków zawodowych, a nie wobec OPZZ i "Solidarności" z osobna. Podobnie określano poziom aprobaty wobec tzw. opozycji, tzn. bez wyróżniania poszczególnych orientacji czy ugrupowań. W ostatnim badaniu tzw. opozycję pominięto w ogóle.

Instytucje, które były oceniane przez respondentów podobnie, znalazły się na rysunku obok siebie; oceniane odmiennie są od siebie oddalone, a więc: im mniejszy dystans pomiędzy instytucjami, tym wyższa zbieżność ocen.

Rysunek 1

Styczeń 1989

Pamiętajmy, że abstrahujemy tu od treści tych ocen; duże ich podobieństwo raz oznacza wysoki stopień aprobaty, innym razem dezaprobaty.

Rysunek, jak widać, nie zawiera informacji o stopniu społecznej akceptacji wymienionych instytucji. Pokazuje natomiast, że, jeżeli ktoś np. obdarza zaufaniem PZPR, zwykle popiera także rząd, Sejm czy Radę Państwa; nie popiera zaś opozycji ani w wielu przypadkach także Kościoła. I odwrotnie, ci którzy aprobują opozycję czy Kościół, z reguły nie aprobują instytucji skupionych wokół PZPR.

Usytuowania poszczególnych instytucji w górnej bądź dolnej części rysunku (odpowiednio: mniej lub bardziej na prawo) nie należy interpretować jako pozycji bardziej czy mniej korzystnej. Jest ono wyznaczane przez położenie tych instytucji wedle dwóch wymiarów. Pierwszy, pionowy, to wymiar politycznego usytuowania w systemie władzy, drugi - orientacji ideologiczno-programowej.

Na kolejnych rysunkach, które przedstawimy, będzie można zauważyć, jak zmiany w faktycznym układzie sił politycznych znalazły swe odbicie w świadomości społecznej.

Przed obradami Okrągłego Stołu, które zapoczątkowały te zmiany, obraz instytucji politycznych przedstawiał się następująco. Główne instytucje władzy państwowej, zarówno ustawodawczej, jak i wykonawczej, były postrzegane przez pryzmat ich silnej koalicji z PZPR, ZSL i SD. W koalicję tę uwikłane są także: telewizja, Milicja Obywatelska i związki zawodowe. Wszystkie te instytucje oceniano jednolicie. Albo wszystkie aprobowano, albo nie. Znajdują się blisko siebie zarówno w wymiarze politycznym, jak i ideologicznym.

Według ocen badanych, inne są natomiast odniesienia względem wojska. Podobieństwo w stosunku do koalicji odnosi się jedynie do wymiaru ideologicznego. W wymiarze politycznym zaś zajmuje ono inną pozycję. Wyraża to dość duży dystans, jaki dzieli wojsko od tych instytucji. Prawdopodobnie, na ocenie wojska zaważyło jeszcze jakieś inne kryterium. Aprobata wobec niego nie jest tożsama z aprobatą wobec koalicji rządzącej. Wyrażają ją zarówno ci, którzy stojąc po stronie układu rządzą-

cego nie popierają opozycji i Kościoła, a także i ci, którzy będąc ich zwolennikami, są jednocześnie przeciwnikami wspomnianego układu.

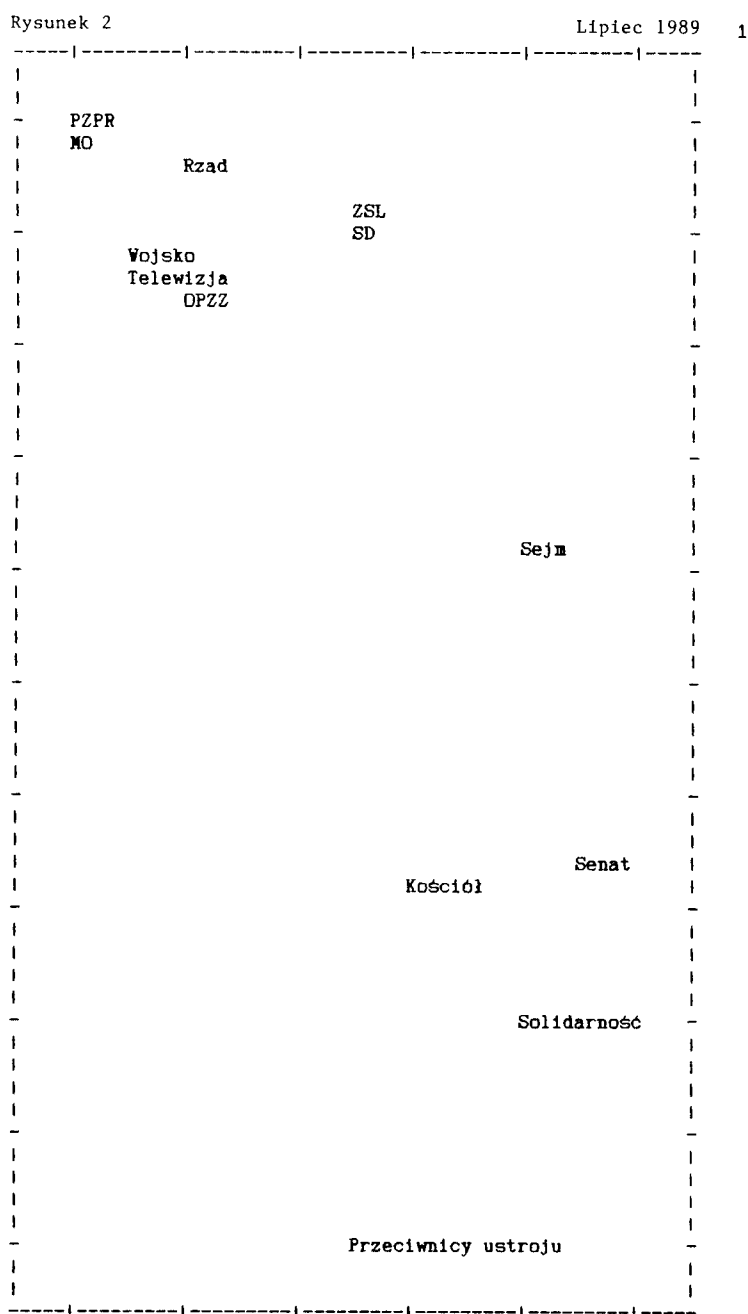
Oceny działalności Kościoła i opozycji wyraźnie przeciwstawiają te instytucje koalicji rządzącej. Ci, którzy je popierają, nie aprobują władzy. Zauważyć jednak trzeba, że oceny ich nie są tak jednolite jak instytucji należących do koalicji rządzącej z tamtego okresu. Łączy je wymiar ideologiczny / w sensie dezaprobaty dla ideologicznego ukierunkowania koalicji rządzącej/. W wymiarze politycznym nie są natomiast traktowane tożsamo. Aprobata wobec Kościoła nie zawsze więc oznacza aprobatę wobec opozycji.

2. Po wyborach do Sejmu i Senatu PRL - lipiec 1989 r.

Zasadnicze przegrupowania w układzie sił politycznych, jakie rozpoczęły się po wyborach do Sejmu i Senatu - w związku z porażką wyborczą koalicji kierowanej przez PZPR - naruszyły w istotny sposób obraz nakreślony powyżej. Oznacza to, że subiektywna wizja świata instytucji politycznych, w opinii publicznej, zmienia się w zależności od obiektywnych uwarunkowań. Nie jest czymś względnie stałym, np. utrwalanym przez aspekt doktrynalny zespołem uprzedzeń czy afirmacji. Dla ich właściwej interpretacji niezbędne jest przypomnienie zastrzeżenia, jakie zrobiliśmy w punkcie 1. Tym razem bowiem możemy uwidocznić na rysunku pozycję "Solidarności", OPZZ i przeciwników ustroju odrębnie (rys. 2).

Najciekawsza zmiana w stosunku do układu wcześniejszego dotyczy wyraźnego oderwania się władzy ustawodawczej od wykonawczej. Senat wraz z Kościołem i "Solidarnością" tworzą nowy układ koalicyjny, przeciwstawny do układu partyjno-rządowego. Ten ostatni wspierany jest wydatnie przez Milicję Obywatelską, wojsko, telewizję i OPZZ; nie jest natomiast do niego zaliczany Sejm.

Wyraźnie zmieniło się położenie /sposób oceny/ Sejmu. Nie jest on już postrzegany jako instytucja bliska układowi partyjno-rządowego, lecz - szczególnie w wymiarze ideologiczno-programowym - lokuje się bliżej nowej koalicji.

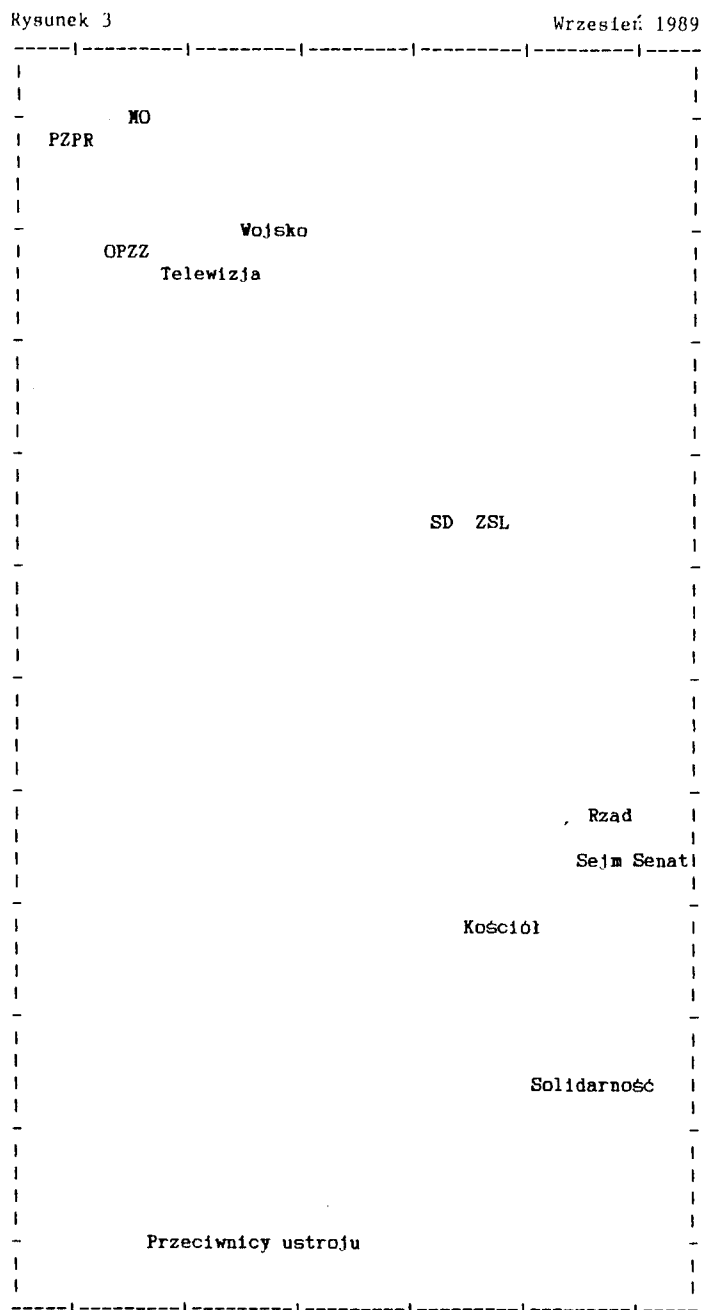
Nie należą do niej natomiast przeciwnicy ustroju. Aprobata wobec niej nie jest tożsama z aprobatą wobec układu: "Solidarność" - Kościół - Senat. Z drugiej jednak strony ci, którzy popierają opozycję antyustrojową, są bliżsi aprobaty tego właśnie układu, zdecydowanie natomiast nie popierają układu partyjno-rządowego.

Warto zauważyć, że wyraźnie zmieniła się pozycja wojska w stosunku do układu wcześniejszego. Po wyborach do Sejmu i Senatu jest ono utożsamiane z układem partyjno-rządowym. Wyraża to bardzo duże podobieństwo ocen tego układu i instytucji wojska.

Ujmując rzecz ogólnie, można powiedzieć, że podobnie jak w poprzednim przypadku, mamy do czynienia zarówno z konfiguracją, jak i kształtowaniem się układu dipolarnego w świetle ocen respondentów. Po jednej stronie znajdują się instytucje władzy pod kierownictwem PZPR, po drugiej - instytucje wobec nich opozycyjne. Zapowiedzią dalszych zmian jest nowa pozycja Sejmu.

3. Rząd Tadeusza Mazowieckiego

Kolejne zasadnicze zmiany, jakie - wraz z powstaniem rządu Tadeusza Mazowieckiego - zaszły w układzie sił politycznych odzwierciedlały się w ocenach badanych niezwykle wyraziście. Obraz nowych konfiguracji politycznych przedstawiony jest na rysunku 3.

Nowy rząd, mimo jego niejednorodnego, bo koalicyjnego, rodowodu - gdy chodzi o ocenę działalności - jest utożsamiany z Sejmem i Senatem. W ocenach badanych, władza ustawodawcza i wykonawcza znowu jawią się jako jedność. Jej instytucje są aprobowane w analogicznym niemal stopniu.

Instytucje te są wspierane przez Kościół i "Solidarność". Oceny tej ostatniej jednak nie w każdym przypadku są zbliżone do ocen formułowanych wobec instytucji władzy państwowej. Zwolennicy "Solidarności", mówiąc inaczej, nie zawsze są jednocześnie zwolennikami rządu, Sejmu i Senatu. Nie są też nimi zwolennicy tzw. opozycji antyustrojowej. Jednakże, w stopniu aprobaty dla społecznej misji są oni bliżsi nowej koalicji pod kierownictwem T. Mazowieckiego, niż koalicji kierowanej przez PZPR. Wobec tej ostatniej są w zasadniczej opozycji.

Nie tylko rząd zmienił swoją pozycję w stosunku do układu poprzedniego, ale także Stronnictwo Demokratyczne oraz Zjednoczone Stronnictwo Ludowe. Opinia publiczna lokuje te organizacje pomiędzy rządem, Sejmem i Senatem a nowym układem kierowanym przez PZPR.

4. Dwa miesiące później

W listopadzie obserwowano dalszą krystalizację obrazu konfiguracji instytucji politycznych. Przeciwnie bieguny pomiędzy układami władzy zaznaczają się coraz bardziej wyraźnie (rys. 4).

Zacieśnia się więź pomiędzy instytucjami skupionymi wokół rządu Tadeusza Mazowieckiego. Według ocen respondentów, Sejm, Senat, rząd, Kościół i "Solidarność" postrzegane są bardziej jednolicie niż we wrześniu. Co więcej, instytucje te obecnie zajmują pozycje bardziej skrajne niż poprzednio w stosunku do organizacji i instytucji lokujących się razem z PZPR na przeciwnym biegunie, zarówno w wymiarze politycznym, jak i organizacyjno-programowym. Mówiąc inaczej, świat instytucji politycznych wyraźnie się radykalizuje.

Rysunek 4

